

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETAS

Alfredas Kiškis

**NACIONALINĖS KRIMINOLOGINĖS
INFORMACINĖS SISTEMOS MODELIS**

**Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)**

Vilnius, 2001

Darbas parengtas 1997 – 2001 m. Lietuvos teisės universiteto Teisinės informatikos katedroje.

Doktorantūros teisė suteikta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 17 d. nutarimu Nr.175 ir pratęsta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 14 d. nutarimu Nr.457.

Doktorantūros studijų komitetas:

Pirmininkas ir darbo vadovas:

Prof. habil. dr. Viktoras Justickis (Lietuvos teisės universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Nariai:

Prof. habil. dr. Vytautas Piesliakas (Lietuvos teisės universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Prof. habil. dr. Vilenas Vadapalas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Prof. dr. Egidijus Kurapka (Lietuvos teisės universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Prof. dr. Rimantas Petrauskas (Lietuvos teisės universitetas, technologijos mokslai, informatikos inžinerija, 07 T).

Oponentai:

Habil. dr. Jūratė Galinaitytė (Lietuvos teisės universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Doc. dr. Vladislavas Poškevičius (Teisės institutas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S).

Disertacija bus ginama viešajame doktorantūros komiteto posėdyje, kuris įvyks 2001 m. gruodžio 17 d. 15 val. Lietuvos teisės universiteto posėdžių salėje.

Adresas: Ateities g. 20, 2057 Vilnius.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2001 m. lapkričio 16 d.

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos Nacionalinėje

M.Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir

Lietuvos teisės universiteto bibliotekoje (Ateities g. 20, Vilnius).

Temos aktualumas. Informacinis aprūpinimas yra bet kurios veiklos, taigi ir kriminologinio pažinimo, sėkmės sąlyga. Sukaupta kiekvieno mokslo informacija apie pažinimo objektą yra to mokslo tyrimo objektas. Remiantis šia informacija atskleidžiamos naujos pažinimo objekto savybės.

Pasaulyje yra sukurta daug kompiuterizuotų kriminalinės justicijos informacinių sistemų, nacionalinių ir tarptautinių nusikalstamumo prevencijos bei kitokių kriminologinio pobūdžio informacinių sistemų. Tačiau teisinės, institucinės ir informacinės realybės kompleksas Lietuvoje yra unikalus. Jam būdingi ne tik pasaulinės patirties realizacijos aspektai, bet ir specifinės raiškos ypatybės. Todėl Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelis (sukūrimas ir pagrindimas) – tai pasaulinio ir nacionalinio aspektų konjunkcija.

Lietuvoje kriminologinės informacijos problemas įvairiais aspektais nagrinėjo G.Babachinaitė, J.Bluvšteinas, A.Dapšys, A.Dobryninas, V.Justickis, S.Kuklianskis ir kiti. 1997 metais Lietuvos teisės akademija, Teisės institutas, Teismo ekspertizės institutas ir Vilniaus universiteto Teisės fakultetas baigė mokslinį praktinį tyrimą "Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija", kurio vienos dalies tikslas buvo iš esmės patobulinti nacionalinį kriminologinių duomenų banką¹. Šiame, viename iš fundamentaliausių kriminologinės informacijos Lietuvoje tyrime (vadovas prof. V.Justickis), buvo nagrinėjama nusikalstamumo ir jo pažinimo modelio dabartinėje kriminologijoje samprata, reikalavimai kriminologinei informacijai, kriminologinių duomenų apdorojimo ypatumai ir net Lietuvos nacionalinio kriminologinių duomenų banko svarbiausi techniniai reikalavimai. Tačiau šiame tyrime nebuvo atsižvelgta į tai, kokia institucija bus atsakinga už nacionalinio kriminologinių duomenų banko sukūrimą, kokie resursai tam reikalingi ir ar galima pagrįstai tikėtis, kad jie bus skirti, kokios yra kriminologinės informacijos ribotumo Lietuvoje realijos, kiek Lietuvos kriminologų naudoja, supranta daugiamačius statistinius metodus ir kt. Dėl šių ir kitų priežasčių dalis šiame tyrime suformuluotų pagrindinių, konceptualių pasiūlymų bei pats nacionalinio kriminologinių duomenų banko modelis iki šiol nėra įdiegtas praktikoje. Tačiau informacinės sistemos modelis – tai teorinė konstrukcija, kurios tinkamumą patikrina praktika. Ir ne bet kokia, ne abstrakti praktika, kurioje nėra resursinių apribojimų, o ta, kuriai šis modelis skirtas – Lietuvos praktika.

Vėliau, 1998 metais, buvo atliekamas panašus tyrimas - mokslo tiriamasis darbas "Nusikalstamumo prevencijos informacinės sistemos Lietuvoje esamos padėties analizė informaciniu požiūriu ir reikalavimų sistemai formulavimas"². Dešimties žmonių darbo grupėje dirbo mokslininkai teisininkai ir praktikai bei kiti specialistai iš įvairių šalies institucijų³. Tyrime buvo atlikta Lietuvoje ir užsienyje veikiančių informacinių sistemų, susijusių su nusikalstamumo prevencija, analizė, suformuluoti informacinei sistemai keliami reikalavimai. Tai sudarė prielaidas vėliau suformuluoti pagrindinius informacinės sistemos principus, pasirinkti Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos kūrimo strategiją ir taktiką, sukurti konkretų informacinės sistemos modelį. Tačiau šiame darbe nebuvo keliamas uždavinys tiksliai apibrėžti informacinėje sistemoje kaupiamus duomenis ir darbo su jais funkcijas. Tai, be abejo, yra vienas iš svarbiausių (jei ne pats svarbiausias) informacinės sistemos kūrimo uždavinių ir etapų.

Mokslinė problema: egzistuojantys kriminalinės justicijos ir kitų kriminologinio pobūdžio informacinių sistemų modeliai nėra pakankamas teorinis pagrindas sukurti Nacionalinę kriminologinę informacinę sistemą (toliau NKIS) Lietuvoje. Tokios informacinės sistemos pagrindimui reikalingas NKIS modelis, atitinkantis nūdienos teisinės, institucinės ir informacinės realybės komplekso ypatybes Lietuvoje. Šios problemos sprendimui yra skirtas disertacinis darbas. Tyrimo klausimai: koks turi būti NKIS turinys, struktūra ir funkcijos. Tyrimo **tikslas:** šiuolaikinių pasaulio kriminologinio pobūdžio informacinių sistemų bei Lietuvos ypatybių kontekste sukonstruoti ir pagrįsti NKIS modelį.

Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelio vienas iš probleminių aspektų tas, kad nėra vienintelio teisingo teorinio modelio tikrovei pažinti. Netgi tokiuose moksluose kaip fizika (reliatyvumo teorija), yra aptikta, kad stebimos tikrovės vaizdas priklauso nuo atskaitos taško, nuo tyrėjo santykio su objektu. Tuo labiau tai pasakytina apie aksiologinius (vertybinius), šiuo atveju, teisės mokslus, kuriuose gauti rezultatai priklauso nuo tyrėjo, o jų vertinimas - nuo

¹ Justickis V. ir kt. Lietuvos nacionalinė kriminologinių duomenų sistema ir nacionalinė kriminologinių duomenų bazė // Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija [Rankraštis] : mokslo programos baigiamoji ataskaita (4 knygos). Programos vadovas doc. dr. E. Kurapka. - Vilnius, 1997. II knyga, p. 299.

² Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro informacinės sistemos analizė ir reikalavimų formulavimas [Rankraštis]: Darbo grupės ataskaita. - Vilnius, 1998, p. 393.

³ Informacinės sistemos kūrimo iniciatorius - A. Dapšys - Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro valdybos pirmininkas, Teisės instituto direktorius. Darbo grupės vadovas - doc. dr. A. Mitašiūnas - Vilniaus universiteto Matematikos fakulteto Informatikos katedros vedėjas.

vertintojo vertybinių pozicijų. Labai svarbu, kad šios pozicijos būtų įvardintos. Disertacijos autorius Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelio problematiką vertina nevienareikšmiai – konkretus modelis gali turėti teigiamą reikšmę vienais aspektais ir neigiamą – kitais. Taigi, gali būti sukurti keli modeliai, kurių praktinė reikšmė skirtinga.

Kitas Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelio problemų aspektas yra jų integralumas. Šios problemos - tai integruotos kriminologijos ir informatikos mokslų problemos. Šiuolaikinių mokslų būdingas ypatumas yra jų susiliejimas, integracija. Pavyzdžiui, dabar negalime įsivaizduoti modernios kriminalistikos be fizikos, chemijos, biologijos mokslų pasiekimų. Disertaciniame darbe analizuojamos kriminologinės problemos yra neatskiriamos nuo informacinių. Autoriaus nuomone, sprendžiant Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelio problemas, kriminologijos vaidmuo neabejotinai yra pirminis, o informatikos - antrinis, instrumentinis-technologinis. Disertaciniame darbe šios problemos analizuojamos iš kriminologinių pozicijų, jų analizėje ir sprendime prioritetą teikiamas kriminologiniams aspektams.

Tyrimo objektas: NKIS modelis, jo problemos ir ypatumai, kriminologinės tikrovės pažinimo subjektų aprūpinimas informacija.

Tyrimo dalykas: kriminologinė informacija.

Siekiant tyrimo tikslo, sprendžiami tokie **uždaviniai:**

- 1) Išanalizuoti kriminologinės informacijos sampratos ypatumus ir reikalavimus, keliamus šiai informacijai;
- 2) Atlikti užsienio valstybėse bei tarptautinėse organizacijose funkcionuojančių kriminologinio pobūdžio informacinių sistemų analizę šiais aspektais:
 - Kriminologinio pobūdžio informacinių sistemų turinys;
 - Darbo su duomenimis pagrindinės funkcijos;
- 3) Atlikti kriminologinio pobūdžio informacinių sistemų Lietuvoje analizę šiais aspektais:
 - Lietuvos institucijose esančios kriminologinio pobūdžio informacinių sistemų turinys;
 - Darbo su duomenimis pagrindinės funkcijos;
 - Kriminologinės informacijos gavimo Lietuvoje galimybės;

4) Pagrįsti ir sukonstruoti Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos Lietuvoje modelį:

- Suformuluoti pagrindinius NKIS modelio principus;
- Sukonstruoti konkretų NKIS modelį;
- Įvertinti NKIS modelio taikymo Lietuvoje galimybes ir pasiūlyti būdus, kaip tobulinti kriminologinės tikrovės pažinimo subjektų aprūpinimą informacija.

Remiantis šiais uždaviniais suformuluota disertacijos struktūra.

Tyrimo šaltiniai: teisės aktai, mokslinė literatūra, informacija, pateikta nacionalinių ir tarptautinių nusikalstamumo prevencijos, kontrolės ir kitų organizacijų interneto svetainėse, Lietuvos institucijų kriminologinio pobūdžio informacinės sistemos, statistinės ataskaitos, pirminės apskaitos statistinės kortelės.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, lyginamoji analizė, teisės aktų analizė, statistinių duomenų analizė, abstrakcija, dedukcija, indukcija, sintezė.

Tyrimo apribojimai: NKIS modelis yra konstruojamas ir pagrindžiamas remiantis nūdienos Lietuvos realijomis, konkrečios institucijos, kuriančios NKIS, turimais ir ateityje tikėtinais resursais, įvertinant kriminologinės tikrovės pažinimo subjektų ypatybes. Apsiribojama tik svarbiausia kriminologine informacija.

Mokslinį darbo naujumą, teorinį reikšmingumą sudaro tai, kad:

- Šiame darbe NKIS kūrimo problemos pirmą kartą nagrinėjamos remiantis kriminologinės informacijos Lietuvoje realijomis, konkrečios institucijos, atsakingos už NKIS kūrimą, turimais resursais ir NKIS vartotojų ypatybėmis;
- Praplėsta reikalavimų NKIS informacijai samprata;
- Suformuluoti nauji NKIS principai;
- Sukonstruotas ir teoriškai pagrįstas naujas alternatyvus NKIS modelis, empiriškai patvirtintas jo komponentų funkcionavimas konkrečioje institucijoje.

Praktinė darbo reikšmė. NKIS modelio pagrindiniai komponentai praktiškai yra įdiegti Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro interneto svetainėje (www.nplc.lt) ir veikia lietuvių bei anglų kalbomis (anglų kalba ne viskas). Šios informacinės sistemos dėka didžiulis kiekis kriminologinio pobūdžio statistinės ir

kitokios informacijos, gaunamos iš šešių institucijų, bei surenkamos kitais būdais, tapo pasiekiamas ne tik specialistams, bet ir visai Lietuvos bei pasaulio visuomenei. Vartotojui daugeliu atveju nebereikia individualiai kreiptis į atitinkamą instituciją, išsiaiškinti, ar ji turi reikiamą informaciją, jos prašyti ir t.t. Vartotojas gali atsisiųsti informaciją kompiuterinių bylų forma, gali šią informaciją įkelti į savo dokumentus, analizuoti, panaudodamas specializuotus statistinius paketus, daug informacijos jis gauna jau apdorotos - įvairių rodiklių kitimo kreives, apskritimines diagramas, rodiklių pasiskirstymą žemėlapyje keturiais lygiais (miestų ir rajonų, teritorijų, apskričių ir apygardų). Informacinėje sistemoje pateikiama mokslinių publikacijų medžiaga yra lengviau pasiekiamas, cituojama. Dėl to šių publikacijų autorių idėjos plačiau pasklinda, gali būti labiau vertinamos ir daryti didesnę poveikį praktikai. Informacinėje sistemoje vartotojas gali rasti informaciją apie ruošiamus ir įvykusius renginius, susijusius su nusikalstamumo, jo prevencijos ir kontrolės problemomis - čia pateikiamos renginių dienotvarkės, padarytų pranešimų ir priimtų nutarimų tekstai bei kt. Dėl to suinteresuoti asmenys lengviau sužino apie būsimus renginius, gauna daugiau kriminologinio pobūdžio informacijos, gali geriau suplanuoti savo laiką ir t.t. Padarytų pranešimų bei priimtų nutarimų tekstai operatyviai yra pateikiami visiems pasiekiamame internetiniame archyve. NKIS praktinę naudą rodo tai, kad moksliniuose darbuose yra naudojama (cituojama) ši informacinė sistema. Su kai kuriomis išlygomis galima pasakyti, kad NKIS sudaro sąlygas kurti moksliskai pagrįstą nusikalstamumo prevencijos strategiją ir taktiką, leidžia pasinaudoti kitų šalių patirtimi.

Didėjantis NKIS vartotojų skaičius (iki 2330 apsilankymų per mėnesį 2001 metais) rodo, kad poreikiai turėti NKIS didėja ir kad jie yra vis labiau tenkinami. Šią informacinę sistemą naudoja Lietuvos teisės universiteto, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto ir kitų aukštųjų mokyklų studentai praktinių bei kitų užsiėmimų metu, rašydami kursinius, diplominius darbus ir pan. NKIS naudoja doktorantai, mokslininkai, nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės subjektai, įvairių institucijų darbuotojai bei kiti kriminologinio pažinimo subjektai iš Lietuvos ir užsienio. Nuorodos į NKIS komponentus yra pateiktos įvairiuose Lietuvos, užsienio šalių ir tarptautinių organizacijų tinklapiuose. NKIS dėka Lietuvos valstybė tapo lygiaverte viso pasaulio kriminologinės informacijos sistemos dalimi.

Disertacinio darbo rezultatų aprobavimas:

NKIS modelio principai, rekomendacijos ir kiti teiginiai, suformuluoti autoriaus, pagrįsti jo asmenine patirtimi per keletą metų, kuriant ir tobulinant NKIS, jau yra įdiegti praktikoje. Autorius, būdamas Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro informacinės sistemos projekto koordinatoriumi, dalyvavo kuriant technines užduotis ir reikalavimus NKIS komponentui ASIS⁴, paruošė ir įdiegė informacijos apdorojimo ir pateikimo technologiją komponentui “Kriminologinė statistika”. Nuorodos į NKIS komponentus ASIS, “Kriminologinė statistika” ir kitus yra įtrauktos į Jungtinių Tautų nusikalstamumo ir justicijos informacinio tinklo nacionalinių bei privačių organizacijų tinklapi⁵; Australijos saugumo tyrimų centro tinklapi⁶; Tarptautinės nusikalstamumo statistikos nuorodų vadovą⁷; pasaulinį kriminalinės justicijos tinklą⁸ ir kt. Dalis disertacinio darbo rezultatų yra įdiegti į Lietuvos teisės universiteto studentų mokymo procesą. Disertacijos teiginiai buvo skelbti moksliniuose straipsniuose ir pranešimuose.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados, siūlymai, panaudotos literatūros sąrašas, autoriaus mokslo straipsnių disertacijos tema sąrašas ir trys priedai.

Pirmame skyriuje nagrinėjami disertacijos dalyko - kriminologinės informacijos - sampratos ypatumai. Analizuoti kriminologinės informacijos sampratą reikia tam, kad galėtume bendriausiais bruožais apibrėžti šio tyrimo dalyko turinį, ribas ir struktūrą. Kriminologinės informacijos samprata yra glaudžiai susijusi ir su kriminologinei informacijai keliamais reikalavimais. Disertaciniame darbe autorius analizuoja kriminologinės informacijos sampratą ne abstrakčiai ir ne visapusiškai (tai būtų labai didelis darbas), o tik tiek, kiek ji yra reikšminga disertacijos objekto problematikai - kiek ji susijusi su Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelio problemomis, kiek ji sąlygoja šias problemas ar yra pati šių problemų nulemta.

Kriminologinės informacijos samprata priklauso nuo pačios kriminologijos sampratos, nuo to, kaip mes suprantame nusikalstamumą ir jo kilmę, kokia

⁴ ASIS - Automatizuota statistinė informacinė sistema. Plačiau - žr. toliau.

⁵ United Nations Crime And Justice Information Network <http://www.uncjin.org/Organizations/NationalOrganizations/nationalorganizations.html> (27 June, 2000).

⁶ Australian Centre For Security Research <http://security.macarthur.uws.edu.au/links.htm> (3 September, 2001).

⁷ International Crime Statistics Link Guide http://www.crime.org/links_intern.html (25 July, 2000).

⁸ World Criminal Justice Library Network <http://andromeda.rutgers.edu/~wcjlen/WCJ/links/lithuania.html> (3 September, 2001).

kriminologine teorija remiamės. Jeigu tyrimo metodologinis pagrindas būtų viena ar kelios biologinės nusikalstamumo kilmės teorijos, tai kriminologinės informacijos turinys apimtų žmogaus biologines ypatybes (kaukolės formą, rankų ilgį, plaukuotumą, kūno konstituciją, chromosomų tipą ir t.t.), paveldėjimo dėsningumus, jų vaidmenį nusikalstamo elgesio formavimosi procese ir t.t. Jeigu tyrėjas remtųsi psichologinėmis nusikalstamumo genezės teorijomis, tai kriminologinės informacijos turinys apimtų žmogaus psichologines savybes, psichinius reiškinius ir dėsningumus, jų įtaką deliktiniam elgesiui ir t.t. Jei remtumės socialinės nusikalstamumo kilmės teorijomis, tai kriminologinės informacijos turinys būtų socialinės aplinkos faktoriai, jų įtakos dėsningumai nusikalstamumo genezei ir t.t.

Yra žinoma daug kriminologinių teorijų. Kiekviena iš jų įneša savo indėlį į bendrą nusikalstamumo supratimą. Vienos iš šių teorijų mokslininkų yra labiau pripažįstamos, vertinamos, kitos mažiau ar net iš viso laikomos nepagrįstomis. Skirtingi mokslininkai tas pačias teorijas vertina nevienareikšmiai - jas pripažįsta ar neigia, jomis vadovaujasi ar jas atmeta. Kriminologija – aksiologinis (vertybinis) mokslas. Kriminologinės tikrovės supratimas labai priklauso nuo pažinimo subjekto, nuo kriminologo, jo sugebėjimo vertinti analizuojamus reiškinius, taigi ir nuo jo pasirinktos kriminologinės teorijos, tyrimo metodų bei duomenų, kuriuos jis laiko reikšmingais.

Kokia kriminologine teorija ar kryptimi remiasi disertacijos autorius? Šis klausimas yra labai svarbus, nes mokslinio tyrimo rezultatus galima vertinti tik žinant visas esmines tyrimo ypatybes, priklausomai nuo tyrėjo pozicijų gali būti gauti skirtingi rezultatai. Tačiau prieš atsakant į šį klausimą būtina pastebėti keletą aplinkybių.

Pirma, nuo to, kokia bus pateikta informacija Nacionalinėje kriminologinėje informacinėje sistemoje, kaip ji bus pateikta ir kokios bus darbo su ja funkcijos, priklausys jos vartotojų galimybės – kriminologinės tikrovės pažinimo subjektų galimybės. Disertacijos autorius mano, kad būtų nekorektiška NKIS vartotojus riboti, "uždaryti" vienoje ar keliose jam pačiam labiausiai artimų kriminologinių teorijų rėmuose.

Antra, paties autoriaus požiūris į kriminologines teorijas yra tolerantiškas, negriežtas. Šis požiūris yra paremtas supratimu, kad šiuolaikinė kriminologija, nežiūrint į atskirų jos sričių vystymosi, patiria praktinių rezultatų krizę -

nusikalstamumo kontrolės krizę, poveikio priemonių nusikaltimą padariusiam asmeniui krizę, pažeistos teisės atstatymo - restitucijos krizę.

Trečia, iki šiol dar nesukurta jokios pakankamai išsamios ir visaapimančios nusikalstamo elgesio teorijos, nes dar nėra patenkinamos žmogaus elgesio teorijos.

Ketvirta, atskirų teorijų vertinimas istorijos eigoje keičiasi. Vystantis kriminologijai, sukuriamos naujos teorijos, atrandami nauji faktoriai, įtakojantys nusikalstamumą.

Penkta, skirtingos kriminologinės teorijos dažnai papildo viena kitą. Vienos iš jų akcentuoja, sureikšmina vienus nusikalstamumo genezės aspektus, kitos - kitus. Akivaizdu, kad kiekviena iš jų turi savų privalumų bei trūkumų, yra nukreipta spręsti skirtingą problemų grupę. Prioriteto suteikimas vienai iš jų ar dalies jų atmetimas būtų neleistinas nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės apribojimas, disertacijos aspektu - kriminologinės tikrovės pažinimo subjektų apribojimas.

Šešta, kriminologinėms teorijoms yra būdingas tiek determinizmas, tiek ir ribotas indeterminizmas. Kiekviena teorija, pripažįstanti vienokį ar kitokį nusikalstamumo sąlygotumą, kartu pripažįsta, kad žmogaus elgesį galima prognozuoti, t.y. kiekviena kriminologinė teorija pasižymi determinizmu. Šiuolaikinei kriminologijai būdingas negriežtas determinizmas - nusikalstamumas yra sąlygotas veiksmų, kurie, sąveikaudami su kitais veiksniais, jį skatina ar slopina, tačiau jis nėra griežtai apspręstas priežastinių ryšių. Taip pat būtina pabrėžti, kad bet kuri kriminologinė teorija, pripažįstanti bausmę už nusikaltimą, logiškai turi pripažinti ir žmogaus laisvą valią, kuri, nors ir veikiama aplinkos, tačiau yra indeterminizmo šaltinis.

Septinta, kriminologinė informacija pasižymi daugiamatiškumu. Žmogaus elgesys yra susijęs su daugybe nekontroliuojamų kintamųjų. Nusikalstamumas yra toks sudėtingas reiškinys, kad sunku patikrinti ir įvertinti kokią nors vieną teoriją ar nedidelę teorijų grupę, panaudojant tyrimą, kuriame būtų kontroliuojami visi būtini kintamieji.

Apibendrinant galima pasakyti, kad **tyrimo dalyko – kriminologinės informacijos sampratos apribojimas vienos konkrečios kriminologinės teorijos ar krypties rėmais, atsižvelgiant į jų tarpusavio santykio ypatybes ir NKIS paskirtį, yra netinkamas, sprendžiant kriminologinės tikrovės pažinimo subjektų aprūpinimo informacija problemas.** Dar daugiau, NKIS kriminologinės informacijos samprata turi integruoti kuo didesnę kriminologinių teorijų ir

krypčių kiekį. Tai yra autoriaus bazinės kriminologinės pozicijos, kuriomis jis remiasi apibrėždamas disertacijos dalyką. Kokius konkrečiu atveju NKIS duomenis pasirinkti ir kokius pažinimo metodus naudoti, turi nuspręsti pats vartotojas - kriminologinės tikrovės pažinimo subjektas. Maksimaliai didelis ir įvairiapusis NKIS informacijos kiekis sudarytų plačias pasirinkimo galimybes.

Tačiau NKIS informacijos kontekste absoliutus kriminologinis indiferentizmas būtų kitas kraštutinumasis, kaip ir tik vienos kurios nors kriminologinės teorijos pripažinimas. NKIS kaupiamos informacijos turinys neišvengiamai yra ribojamas objektyvių aplinkybių - turimų resursų, informacijos rinkimo ekonominio tikslingumo ir kitų. Taigi, čia yra neišvengiama apsiribojimo, atmetimo, pasirinkimo, o todėl ir vertinimo būtinybė.

Autorius mano, kad nusikalstamo elgesio sąlygotumui socialinės aplinkos įtaka yra žymiai reikšmingesnė, negu biologiniai ir fiziniai faktoriai. Disertacijos dalyko atžvilgiu tai reiškia, kad **NKIS iš esmės turi dominuoti socialinio pobūdžio informacija.**

Kitas principinis vertinimas yra beveik trivialus, bet labai esminis, - tai **šiuolaikinės kriminologijos prioritetasis**. Yra žinomas kriminologijos skirstymas į klasikinę, pozityvistinę ir šiuolaikinę. Klasikinė kriminologija akcentavo žmogaus laisvą valią, nusikalstamumo problemos sprendimą matė bausmių didinime, pagrindinį dėmesį skyrė kaltei, buvo orientuota į valstybės interesų apsaugą. Pozityvistinė kriminologija teigė, kad žmogaus elgesys yra apsprendžiamas įvairių fizinių, psichinių ir socialinių faktorių. Kriminologas turi nagrinėti šiuos faktorius. Pagrindinis pozityvizmo dėmesys - nusikaltėliui, jo resocializacijai. Šiuolaikinė kriminologija akcentuoja nukentėjusiojo tyrimą, socialinę kontrolę, nusikalstamumą veikiančias aplinkybes mato nusikaltėlio, aukos ir visuomenės sąveikoje. Šiuolaikinės kriminologijos informacinis laukas plačiausias, jį apima daugiausiai nusikalstamumą veikiančių faktorių.

Šiuolaikinė kriminologija, dabartinis nusikalstamumo sampratos modelis iškelia radikaliai naujus reikalavimus kriminologinei informacijai, išplečia kriminologinės informacijos sampratą. Klasikinė kriminologija laikėsi požiūrio, kad nusikalstamumą reprezentuoja oficialios baudžiamosios statistikos duomenys, kad santykis tarp registruotojo nusikalstamumo ir latentinio nusikalstamumo yra pastovus dydis. Tačiau vėlesni tyrimai paneigė "pastovių santykių dėsnį". Paaiškėjo, kad santykis tarp oficialios baudžiamosios statistikos ir latentinio nusikalstamumo

pasizymi dideliu nepastovumu. Todėl **nusikalstamumo supratimui, kriminologinei analizei yra būtina oficialios baudžiamosios statistikos, viktimologinių ir kitų tyrimų kompleksinė informacija**. Šios skirtingos informacijos rūšys viena kitą papildo.

Esminė ypatybė, charakterizuojanti kriminologinę informaciją ir sąlygojanti NKIS turinį, yra tai, kad šios informacijos bazinė dalis yra statistinio pobūdžio. Kriminologijos objektas - nusikalstamumas, o ne konkretus nusikaltimas. Visas ar rūšinis nusikalstamumas pasireiškia per konkrečius atskirus nusikaltimus. Tačiau kriminologą domina tik bendriausi nusikaltimų, jų prevencijos ir kontrolės dėsningumai. Kriminologija - tai savarankiškas, tarpdisciplininis, empirinis, praktinis mokslas. Empirinis - reiškia besiremiantis praktine patirtimi. Empirinių mokslų pagrindas - tyrimo rezultatų pasikartojimas. Objektivi⁹ kriminologinė informacija iš esmės turi statistinę išraišką. Be abejo, tiek baudžiamoji statistika, tiek viktimologinė statistika, tiek ir bet kuri kita statistika turi ir subjektyvų elementą, yra veikiami iškreipiančių ją faktorių. Tačiau, autorius mano, kad kriminologas, kalbantis apie nusikalstamumą ir nesiremiantis statistika, išreiškia tik savo nuomonę, tegu ir labai autoritetingą. Todėl **kriminologinės informacijos pagrindas yra faktinė statistinė informacija**. Tai nereiškia, kad tekstinio pobūdžio kriminologinė informacija yra neobjektyvi. Išvados, pagrįstos statistiniais duomenimis, yra padaromos įvairių pasirinkimų (duomenų, metodų ir t.t.) bei vertinimų aplinkoje ir todėl joms yra būdingas santykinai didesnis subjektyvumas.

Atsisakymas nuo baudžiamojo įstatymo efektyvumo prezumpcijos šiuolaikinėje kriminologijoje į kriminologinės informacijos sampratą įtraukė naują aspektą - informaciją apie būtinas sąlygas, kurioms esant įstatymas veikia.

Atradus selekcijos reiškinį nusikalstamumo vaizdo formavimosi procese kriminologinė informacija pasipildė veiksniais, sąlygojančiais selekciją, o reikalavimai kriminologinei informacijai - selekcijos procesų neutralizavimo reikalavimais. **Selekcijos veiksniai yra kriminologinės analizės objektas, nes nuo jų pasireiškimo priklauso, koks susiformuos nusikalstamumo vaizdas**, kokius nusikalstamumo aspektus mes pamatysime ir įvertinsime adekvačiai, o kokius iškreiptai.

⁹ Iš esmės bet kuri tikrovės pažinimą išreiškianti informacija yra tik santykinai objektyvi.

Riboti resursai baudžiamajame procese taip pat sukelia įvykių ir asmenų selekciją. Šiuolaikinėje kriminologijoje resursų tyrimai yra svarbūs nustatant realų kriminalinės justicijos pajėgumą, kad būtų galima įvertinti, kiek nusikaltimų, bylų ji gali realiai apdoroti, kiek bausmių ji gali realiai įvykdyti ir t.t. Taigi, **baudžiamosios justicijos resursų duomenų blokas yra vienas iš šiuolaikinės kriminologinės informacijos sampratos elementų.**

Apibendrinant galima pasakyti, kad šiuolaikinė kriminologija išplečia kriminologinės informacijos sampratą. Tačiau kriminologinės informacijos ribų klausimas yra atviras. Akivaizdu, kad negalima nubrėžti griežtos ribos tarp kriminologinės ir tarp nekriminologinės informacijos netgi tokiose informacinėse sferose kaip kriminalinės justicijos veiklos sfera. Tuo labiau tai pasakytina apie socialinę, psichologinę ir kitą informaciją, kuri figūruoja kriminologinės informacijos sampratoje, įvairiose kriminologinėse teorijose. Kriminologinės informacijos ribų neapibrėžtumas kyla iš kriminologinių teorijų gausumo, iš vienos visaapimančios teorijos nebuvimo, iš vertybinio kriminologinės analizės pobūdžio.

Kriminologinės informacijos ribų neapibrėžtumą galima konstatuoti atsižvelgiant ir į istorinę perspektyvą - istorijos eigoje kriminologinės informacijos samprata nuolatos plėtėsi. Tikėtina, kad ji plėsis ir ateityje.

Kriminologinės informacijos samprata šiame darbe yra nagrinėjama ne abstrakčiai, o siejant su NKIS modeliu ir jo problemomis. Informacijos turinio neapibrėžtumas informacinėje sistemoje yra problema. Ji reiškia, kad negali būti patenkinti šios sistemos vartotojų poreikiai, nes jie nėra apibrėžti. Tai yra principinis teorinis neapibrėžtumas. Taigi, **kriminologinės informacijos griežtų ribų nebuvimas yra NKIS modelio problema ir kartu šios informacijos ypatybė.**

Analogiškai galime konstatuoti, kad **kriminologinė informacija pasižymi daugiastruktūriškumu. Galimybė klasifikuoti kriminologinę informaciją įvairiais būdais kyla iš šios informacijos turinio neapibrėžtumo, iš egzistuojančių kriminologinių teorijų daugiaplaniškumo, iš klasifikacijos tikslų įvairovės, iš klasifikacijos proceso ir jo kriterijų pasirinkimo vertybinio pobūdžio. Kriminologinės informacijos daugiastruktūriškumas yra šios informacijos savybė ir NKIS modelio problema.**

Antrame disertacijos skyriuje nagrinėjamas užsienio valstybėse bei tarptautinėse organizacijose funkcionuojančių kriminologinio pobūdžio informacinių

sistemų turinys ir funkcijos. Atlikus 23 valstybių¹⁰ per 300 kriminalinės justicijos informacinių sistemų, skirtų teisėsaugai, prokuratūroms, teismams, pataisos įstaigoms ir kt., trumpų aprašymų analizę, galima konstatuoti:

- Konkrečių institucijų informacinių sistemų turinys ir funkcijos orientuotos ne tik į jų pačių poreikius, bet ir į suinteresuotų teisėsaugos institucijų bei kitų vartotojų reikmes.
- Kaupiamos informacijos turinį galima suskirstyti į tris grupes, tarpusavyje susijusias įvairiais ryšiais:
 - Įvykiai - informacija apie praneštus teisės pažeidimus, jų registracija, ikiteisminį ir teisminį tyrimą bei procesinius sprendimus; apie iškeltas bylas ir jų judėjimą; apie teismo procesą ir priimtus sprendimus; bausmių statistika (paskirtų bausmių amplitudė ir dažnumas); informacija apie penitencinius įvykius - paskirtos bausmės vykdymo eigą, įkalinčių asmenų discipliną ir judėjimą; apie penitencinių įstaigų talpumo panaudojimą; apie šaunamųjų ginklų, transporto priemonių registraciją; apie nusikaltimų prevenciją; apie baudų mokėjimą, teismo išlaidas ir kt.
 - Asmenys - informacija apie nusikaltimų aukas, pareiškėjus, liudininkus, įtariamuosius, kaltinamuosius, teisiamuosius, nuteistus, atliekančius bausmę, paleistus iš įkalinimo įstaigų anksčiau laiko, ieškomus, dingusius asmenis, šaunamųjų ginklų tiekimo dilerius ir kt. Kaupiamą įvairių kategorijų asmenų informacija: vardas, pavardė, asmens kodas, gimimo data ir vieta, gyvenamoji vieta, pravardė, tėvų duomenys, fizinis kūno sudėjimas, išvaizda, veido bruožai, ypatingos žymės, dialektas, pirštų atspaudų informacija, dantų charakteristikos, asmens teisinis statusas, jo kriminalinė istorija, arešto duomenys, laidavimo sąlygos, paskirtos baudos, teistumo duomenys, bausmės atlikimo duomenys, vairuotojų pažymėjimų, leidimų šaunamiesiems ginklams informacija ir kt.
 - Daiktai - informacija apie dingusius, rastus, įkeistus, konfiskuotus, registruotus, vogtus daiktus, daiktinius įrodymus.

¹⁰ Kanados, Austrijos, Bulgarijos, Danijos, Anglijos ir Velso, Suomijos, Vokietijos, Islandijos, Airijos, Olandijos, Norvegijos, Portugalijos, Švedijos, Šveicarijos, Turkijos, Izraelio, Australijos, Naujosios Zelandijos, Honkongo, Indijos, Brazilijos, Kosta Rikos, Gvatemalos.

- Šių duomenų statistinė išraiška, jų tarpusavio statistiniai santykiai sudaro kriminologinės informacijos empirinį pagrindą.
- Tipinės funkcijos yra informacijos registravimas, paieška, rūšiavimas, informacijos apie įvairių kategorijų įvykius, asmenis ir daiktus stebėjimas bei šios informacijos kitimo sekimas, kai jie juda kriminalinės justicijos veiklos sferoje, asmenų ir vogtų daiktų identifikavimas, statistikos ir valdymo informacijos sudarymas, informacijos analizės aprūpinimas, pastabų ir dokumentų automatinis generavimas, planų sudarymas.
- Kitos, rečiau pasitaikančios funkcijos yra skirtingų teisėsaugos institucijų duomenų integravimas ir pasikeitimo duomenimis tarp jų užtikrinimas; automatinis pranešimų, šaukimų į teismą, kaltinamųjų aktų, nuosprendžių generavimas ir jų išsiuntimas įvairioms žinyboms, asmenims, kai įvyksta tam tikri įvykiai; darbų įvykdymo ir produktyvumo rodiklių pateikimas; asmens sulaikymo terminų ir bylų tyrimo procedūrinių laiko limitų stebėjimas; pajamų kontrolė: aprūpina baudų bei teismo išlaidų, įmokų laikymą, rinkimą ir išreikalavimą, pinigų išsiuntimo aukoms stebėjimą, liudytojų išlaidų apskaitą; aktualios teisės pateikimas: teisės pažeidimų kodeksų, bausmių skyrimo nuostatų ir kt.; bausmių skaičiavimas, paleidimo iš įkalinimo įstaigų termino skaičiavimas ir perskaičiavimas, įvykus tam tikriems penitenciniams įvykiams.
- Kuriamai NKIS artimiausios yra informacinės sistemos, skirtos teisėsaugai, bei visapusiškos informacinės sistemos. Joms būdingas turinio ir funkcijų integralumas.

Atlikus turinio ir funkcijų analizę per 20 kriminologinio pobūdžio tarptautinių, nacionalinių ir kitų interneto svetainių¹¹, kurios, autoriaus nuomone, yra labiausiai reikšmingos NKIS modelio problematikai, galima konstatuoti:

¹¹ Jungtinių Tautų Organizacijos Nusikalstamumo ir justicijos informacinio tinklo (UNCJIN), Jungtinių Tautų Organizacijos Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos įstaigos (ODCCP), Tarptautinio nusikalstamumo prevencijos centro Vienoje (CICP), Jungtinių Tautų nusikalstamumo ir justicijos tarpregioninio mokslinių tyrimų instituto (UNICRI), Nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės Europos instituto prie Jungtinių Tautų (HEUNI), Nusikalstamumo prevencijos tarptautinio centro Monrealyje (ICPC), Tarptautinio kalėjimų studijų centro Londone (ICPS), Australijos kriminologijos instituto (AIC), Skandinavijos kriminologinių tyrimų tarybos, Kembridžo universiteto Kriminologijos instituto, Oksfordo universiteto Kriminologinių tyrimų centro, JAV Nacionalinės kriminalinės justicijos informacijos tarnybos (NCJRS), JAV Nacionalinio kriminalinės justicijos duomenų archyvo (NACJD), JAV Teisingumo statistikos biuro (BJS) ir kt.

- Kriminologinio pobūdžio tinklapių turinį sudaro: informacija apie nusikalstamumą, nusikaltimus padariusius asmenis, nusikaltimų aukas, nusikaltimais padarytą žalą, teisingumo sistemos resursus, jos veiklą ir finansavimą; visuomenės apklausų medžiaga; kriminologinių informacijos šaltinių katalogai ir adresų bazės; mokslininkų, dirbančių kriminologijos srityje katalogai; kriminologinio pobūdžio publikacijos (straipsniai, žurnalai, monografijos, knygų recenzijos ir visos apimties knygos, mokslinių tyrimų medžiaga, institucijų veiklos ataskaitos, tezės, vyriausybės dokumentai, disertacijų santraukos, statistinės publikacijos); kriminologinės teorijos ir kriminologinė mokomoji medžiaga; informacija apie faktorius, veikiančius nusikalstamumą bei jų įtaką; nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos priemonės, projektai bei programos; analitinė medžiaga apie nusikalstamumo erdvinį pasiskirstymą; informacija apie įvykusius, planuojamus ir ruošiamus renginius (kongresus, konferencijas, seminarus), jų tikslus, dalyvius, organizatorius, programas-dienotvarkes, registracijos formas, padarytų pranešimų ir priimtų nutarimų medžiaga; įvairūs dokumentai, teisės aktai; kriminologinio pobūdžio statistiniai duomenys; nuorodos į tarptautinių, nacionalinių ir privačių institucijų interneto svetaines bei tinklapius, bibliotekas, jų katalogus, bibliografinės duomenų bazes, mokslinę literatūrą; filmų, vaizdo klipų, garso kasečių katalogai; informacija apie įstaigas, organizacijas, susijusias su nusikalstamumo prevencija ir kontrole, bei jų veiklą. Pateikiama aktuali ir archyvinė informacija.
- Pagrindinės funkcijos - informacijos kaupimas ir sklaida, pasikeitimo bei paieškos galimybių užtikrinimas. Informacija pateikiama tekstu, lentelių, paveikslų, nuorodų, kompiuterinių bylų, duomenų bazių, aktyvių žemėlapių ir diagramų forma. Vartotojui pateikiamas svetainės žemėlapis, palengvinantis orientaciją joje, svetainės naujienų tinklapis, automatizuota informacijos paieškos svetainėje, jos komponente, konkretaus formato kompiuterinėse bylose ar net kitose svetainėse sistema. Konkrečios tematikos tinklapiuose pateikiamos trumpos išvados, atspindinčios duomenų esmę, su aktyviomis nuorodomis į išsamesnę informaciją. Naudojamas vienmatis ar daugiamatis surastos informacijos rūšiavimas pagal vartotojo pasirinktą(-us) kriterijų(-us). Veikia paieškos patikslinimo

galimybės. Funkcionuoja diskusijų internete teminės sritys. Internete teikiamos ekspertų konsultacijos. Veikia pagalbos svetainės vartotojui funkcijos. Informacija pateikiama nemokamai arba už tam tikrą mokestį.

- Būdingiausia informacijos pateikimo forma yra publikacija (HTML ar PDF byla). Be to, naudojamos duomenų bazės, kompiuterinės bylos, skirtos statistiniams kompiuteriniams paketams.
- Statistiniai duomenys pateikiami absoliučiais skaičiais, dydžiais, apskaičiuotais 100 000 gyventojų, santykiais tarp nusikaltimus padariusių asmenų skaičiaus, atitinkamos nusikaltimų rūšies skaičiaus, aukų skaičiaus ir kt. Statistinė informacija dažniausiai pateikiama kaip atskira baigta publikacija, kurios duomenys vėliau nėra papildomi. Užsienio kriminologinė statistika internete pateikiama šiek tiek pasenusi - aktualiausi, praėjusių metų duomenys patalpinami negreit.

Trečiame disertacijos skyriuje nagrinėjama kriminologinio pažinimo subjektų informacinio aprūpinimo Lietuvoje būklė ir problemos. Čia analizuojamos kriminologinės informacijos turinio ir darbo su ja funkcijų problemos Lietuvos institucijose veikiančiose kriminologinio pobūdžio informacinėse sistemose bei daromose statistinėse ataskaitose.

Mokslinė kriminologinio pobūdžio informacija daugiausia yra kaupiama teisėsaugos institucijose, skelbiama įvairiose publikacijose, rečiau internete. Viena iš didžiausių problemų - ta, kad nėra sistemiškai atliekamų gyventojų apklausų rezultatų. Kriminologinės tikrovės pažinimo subjektas Lietuvoje gali būti nusikalstamumą "žiūrėti tik viena akimi", matančia tik registruotąjį nusikalstamumą. Viktimologinės apklausos, atliktos tarptautinių organizacijų užsakymu ir pagal jų metodiką, mažai duoda naudos Lietuvai, nes neatitinka jos teisinių ir kitų ypatybių. Viso to rezultatas toks - mes, žinodami, pavyzdžiui, kad Panevėžio rajone per 2000 metų 10 mėnesių yra užregistruota daugiausiai nusikaltimų, tenkančių 10 000 gyventojų, mažai ką tikro ir moksliniais faktais pagrįsto galime pasakyti apie gyventojų saugumą nusikaltimų atžvilgiu Panevėžio rajone: jis tikrai mažesnis, lyginant su kitais miestais ir rajonais, ar ne.

Charakteringa teisėsaugos institucijų ypatybė - viktimologinės informacijos trūkumas registruotojo nusikalstamumo statistikoje, nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų, jiems padarytos ir atlygintos žalos apskaitos nebuvimas. Iš kriminologinės

analizės eliminuojamas nukentėjusysis ir jam padarytos žalos atlyginimas, nubaudimo tikslai iškeliami aukščiau už restitucinius, toliau tęsiama "sovietmečio" valstybės primato prieš individą tradicija.

Lietuvos teisėsaugos institucijų statistinėse ataskaitose neapraktikuojama ir lėšų, skirtų teisėsaugos struktūriniam padaliniam, jų pajėgumo apskaita bei analizė. Tačiau būtent šios informacijos palyginimas su nusikalstamumo, asmenų, padariusių nusikaltimus, ir nukentėjusių nuo nusikaltimų, teisėsaugos veiklos, nusikaltimais padarytos žalos bei jos atlyginimo rodikliais sukurtų prielaidas pagrįstai atsakyti į, autoriaus nuomone, vienus iš svarbiausių nusikalstamumo problemos klausimų. Koks yra santykis tarp nusikaltimą padariusio asmens, nukentėjusiojo ir visuomenės? Kokios yra nusikaltimo padarymo pasekmės kiekvienam iš šių 3 dalyvių? Kokios yra kiekvienam iš jų teisėsaugos taikomų priemonių pasekmės? Kokios priemonės duotų didesnę naudą ir t.t.

Teisėsaugos institucijų resursų apskaitos, šių resursų statuso dinaminio pateikimo bei palyginimo su teisės normose numatytų atitinkamo laikotarpio darbų apimtimis nebuvimas sąlygoja teisėkūrą, neadekvačią resursams, sukuria prielaidas teisėsaugos disfunkcijai.

Lietuva šiuo metu turi plačios apimties (tegu ir su trūkumais) statistiką: nusikaltimų registracijos, ikiteisminio jų tyrimo, asmenų, kaltinamų padariusių nusikaltimus. Tačiau nusikaltimų teismo tyrimo, bausmių skyrimo ir vykdymo, teisiųjų, nuteistųjų, atliekančių bausmę asmenų statistika yra labai skurdi. Iš tokios statistikos galima daryti tik pačias primityviausias išvadas, mažai turinčias teorinės ir praktinės reikšmės.

Daugelyje Lietuvos teisėsaugos institucijų padalinių statistinė informacija yra skaičiuojama "rankiniu būdu" iš įvairių registracijos žurnalų bei kitų medžiagų¹². Atsiųsta į centrinius padalinius ši statistika suvedama į kompiuterį ir susumuojama. Tačiau prireikus truputį kitokios informacijos, negu yra reguliariai daromose statistinėse ataskaitose, ją reikia skaičiuoti "rankiniu būdu" iš naujo visuose institucijos padaliniuose ir vėl susumuoti. Dėl to statistika gali būti, o ir yra labai skurdi.

Reguliarios teisėsaugos institucijų statistinės ataskaitos yra orientuotos į pačių institucijų poreikius, jų darbo apskaitą ir analizę. Statistinių ataskaitų rodikliai

neišsamūs, dažnai parenkami nesistemiškai, netenkina duomenų kompleksiskumo reikalavimų.

Lietuvoje teisėsaugos institucijos naudoja tarpusavyje nesuderintas informacines sistemas - skirtingą kompiuterinę programinę įrangą ir duomenų struktūras. Todėl pasikeitimas informacija tarp jų yra problemiškas ir neefektyvus. Tačiau kriminologinei analizei reikia integruotų, kompleksinių duomenų. Tai, kad nėra ryšio tarp skirtingose institucijose naudojamų duomenų bazių įrašų, atitinkančių konkretų nusikaltimą, nukentėjusįjį, asmenį, padariusį nusikaltimą, bei teisėsaugos veiklą charakterizuojančių įvykių, sąlygoja įstatymų veikimo analizės negalimumą¹³. Žinojimas, kiek iš išaiškintų asmenų, padariusių nusikaltimus, yra recidyvistų, kriminologinei analizei yra mažareikšmis. Šis žinojimas netgi neišreiškia, kokia dalis įstatymo taikymo atvejų davė teigiamą rezultatą, nes apima tik išaiškintus asmenis. Akivaizdu, kad įstatymai kažkiek veikia, kažkiek neveikia. Svarbu yra žinoti, kokių asmenų atžvilgiu, kokiomis aplinkybėmis ir kokios įstatymo normos veikia, kad galima būtų jas keisti. Tačiau Lietuvoje negalima sekti kompiuterinės informacijos apie asmenis, padariusius nusikaltimus, kai jie "judą" kriminalinės justicijos veiklos sferoje, kai po kurio laiko jie vėl patenka į teisėsaugos institucijų veiklos lauką. Todėl nėra pakankamai statistinės informacijos apie konkrečių įstatymo nuostatų, taikytų asmenims, padariusiems nusikaltimus ir pasižymintiems konkrečiu charakteristikų kompleksu, poveikį.

Lietuvoje sunku surasti informacijos apie vykdomas nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programas bei priemones, apie jų vykdytojus, vykdymo eigą ir rezultatus. Taigi, egzistuoja vykdomų programų ir priemonių rezultatų bei efektyvumo analizės problema.

Lietuvoje mažai žinomos ir naudojamos kriminalinio aktyvumo vaizdavimo žemėlapyje bei jo palyginimo su atitinkamų teritorijų fizinėmis, socialinėmis, demografinėmis ir kitomis ypatybėmis galimybės.

Institucijose kaupiamos kriminologinio pobūdžio informacijos gavimas analizės subjektams yra problemiškas:

¹² Išskyrus Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenų bazes, kurių įrašų pagrindas yra individualios apskaitos kortelės.

¹³ Šiuo atveju autorius atmeta darbo su bylomis ir kitomis medžiagomis įvairiose institucijose galimybę kaip primityvią, pasenusią, neefektyvią ir dėl to retai bei siaurai taikomą.

- Netgi specialistai, dirbantys nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės srityje, ne visada žino, kokią informaciją ir iš kur jie gali gauti, pavyzdžiui, kokią statistinę informaciją turi konkrečios institucijos;
- Individualus informacijos užsakymas iš institucijos, ja disponuojančios, yra lėtas ir neefektyvus procesas;
- Konkrečioms įstaigoms, organizacijoms reguliariai teikiama informacija (ypač statistinė) ne visada atsiunčiama, kitaip tariant atsiranda „skylės“;
- Informacija dažniausiai teikiama popieriniu pavidalu, todėl tolesnis jos apdorojimas yra susijęs su perrašymu į kompiuterį. Dėl to atsiranda klaidų, papildomos darbo sąnaudos, prarandama daug laiko;
- Informacija, kurią teikia atskiros institucijos, yra nepakankamai apdorota, kad būtų galima lengvai suprasti jos esmę, padaryti pagrįstas išvadas. Pavyzdžiui, statistinėse ataskaitose pateikiami tik skaičiai, atitinkantys konkretų laikotarpį, ir tie skaičiai palyginami su praėjusių metų atitinkamo laikotarpio skaičiais;
- Mokslinė literatūra dažniausiai spausdinama. Ilgo leidybos proceso metu informacija pasensta, pasikeičia teisės normos. Nekomercinio pobūdžio mokslinės literatūros leidyba yra brangi.

Kai kurios institucijos per metus sukaupia labai daug informacijos – šimtus tūkstančių įrašų. Tačiau didžiulės lėšos, skirtos šiai informacijai kaupti ir apdoroti, naudojamos nepakankamai racionaliai.

Kai kurios institucijos teikia informaciją internete. Tačiau internete dažniausiai pateikiama tik maža dalis turimos informacijos. Išoriniams vartotojams dažnai nėra sudaromos galimybės naudotis institucijų informacinėmis sistemomis. Institucijos dažnai teikia tik pačią naujausią statistinę informaciją, sena statistika kompiuterinėse bylose neišsaugoma. Tačiau kriminologiniams tyrimams būtina išsamiai ganėtina ilgo laikotarpio statistika.

Ketvirtame disertacijos skyriuje suformuluoti NKIS modelio principai, apibrėžiama NKIS paskirtis, vartotojai, turinys, struktūra ir funkcijos, apžvelgiama NKIS modelio įdiegimo praktikoje būklė, įvertinamos NKIS panaudojimo galimybės.

Vienas iš svarbiausių NKIS modelio principų yra **realumo principas**. Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelis turi atitikti ne tik Lietuvos socialines, teisines, institucines, informacines, finansines ir kitas realijas, bet

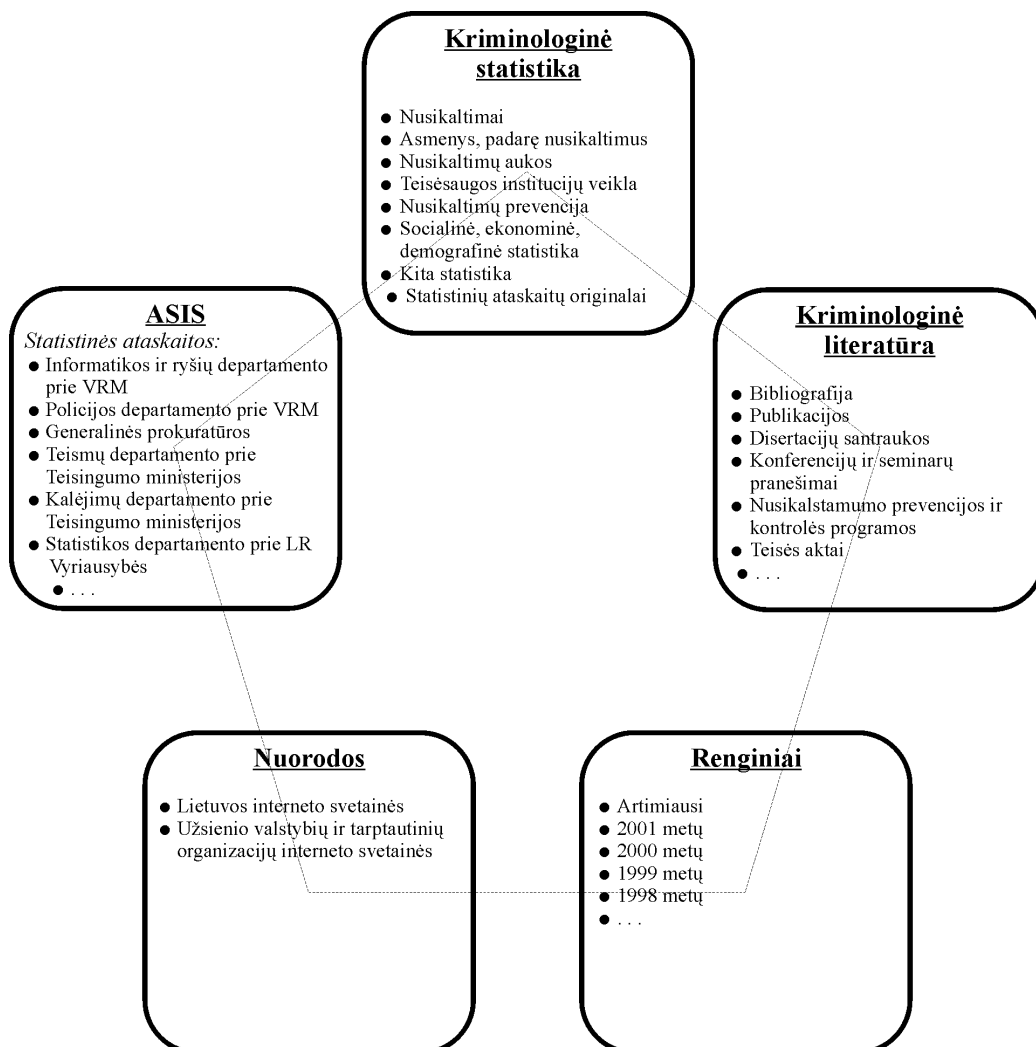
ir konkrečios institucijos, atsakingos už šios informacinės sistemos sukūrimą, esamas ar netolimoje ateityje tikėtinas galimybės.

Kriminologinės tikrovės pažinimo pagrindas - kompleksinė faktinė statistinė informacija. Ji yra ir kriminologinės informacijos objektyvumo sąlyga bei informacinės sistemos teorinio daugiamatiškumo garantas. Todėl **kompleksinė faktinė kriminologinio pobūdžio Lietuvos statistinė informacija yra Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos pagrindas**. Tai yra antrasis NKIS modelio principas, atspindintis kriminologijos objekto statistinį pobūdį.

Trečiasis NKIS modelio principas: **NKIS skirta teikti kriminologinės tikrovės pažinimo subjektams Lietuvoje bei užsienyje kriminologinę informaciją, suteikti jiems tipines, būtiniausias darbo su ja galimybes.**

Autoriaus pasiūlyta NKIS struktūra pateikta 1 paveiksle.

1 pav. NKIS informacinė struktūra

NKIS funkcijos:

- Skleisti kriminologinę informaciją internete lietuvių ir anglų kalbomis kriminologinio pažinimo subjektams, asmenims, kurie priima socialiai reikšmingus sprendimus, ir tuo daro įtaką nusikalstamumui.
- Statistinius duomenis pateikti skaičių lentele, linijine diagrama (rodiklio kitimo tendencijų įvertinimas), stulpeline diagrama (vaizdžios objekto charakteristikos), žemėlapiu (rodiklio pasiskirstymas teritorijose) ir kt.
- Sudaryti galimybes vartotojui atsisiųsti pasirinktus statistinius duomenis dažniausiai naudojamų kompiuterinių bylų forma (MS-Excel, MS-Word) tam, kad galėtų juos panaudoti pagal savo poreikius, analizuoti naudojant daugiamačius statistinius paketus ir pan.
- Sistemiskai pateikti santykinus rodiklius: dydžius, apskaičiuotus 10 000 gyventojų, rodiklio lyginamąsias dalis visumos atžvilgiu, išreikštas procentais. Santykiniai rodikliai reikalingi duomenims palyginti tarp šalies teritorinių vienetų ir tarp skirtingų valstybių.
- Pateikti mokslinius, praktinius informacijos atributus – pateiktos informacijos šaltinius, informaciją apie asmenis, kurių galima pasiteirauti.
- Archyvinė funkcija. Informacinėje sistemoje turi būti kaupiama ir išsaugoma nacionalinė kriminologinė statistinė bei kitokia į NKIS patalpinta informacija.
- Automatizuota informacijos paieškos Nacionalinėje kriminologinėje informacinėje sistemoje galimybė, pagal vartotojo nurodytą simbolių fragmentą(-us) ir logines sąlygas.

2000 m. pabaigoje tarpžinybinės Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelio įdiegimo praktikoje būklė buvo tokia:

- ✓ **Automatizuota statistinė informacinė sistema ASIS.** Joje kaupiama statistinė informacija iš Informatikos ir ryšių departamento prie VRM, Policijos departamento prie VRM, Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos, Teismų departamento prie Teisingumo ministerijos, Generalinės prokuratūros, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Iš viso – 37 ataskaitos. Per metus ASIS sukaupiama per milijoną statistinių rodiklių reikšmių. Visa ASIS veikia ne tik lietuvių, bet ir anglų kalba. ASIS sudaro galimybes vartotojui per internetą pasirinkti ins-

tituciją iš informaciją teikiančių institucijų sąrašo, ataskaitą iš pasirinktos institucijos teikiamų ataskaitų sąrašo, informacijos vaizdavimo būdą (lentelę, linijinę diagramą, histogramą ar žemėlapi), rodiklį, laikotarpį, teritorinį lygmenį, konkrečias teritorijas ir gauti rezultatus kompiuterio ekrane, atsisiųsti juos, perkelti į savo dokumentus arba analizuoti naudojantis specializuotais statistiniais paketais. Registruotiems vartotojams numatyta galimybė teikti daugiau informacijos.

- ✓ **Kriminologinė statistika.** Pateikiama Lietuvos metinė struktūrizuota kriminologinė statistinė informacija – skaičių lentelės, grafinės diagramos, vaizduojančios atskirų rodiklių kitimą; duomenų kompiuterinės bylos, kurias galima atsisiųsti į savo kompiuterį, nurodomas informacijos gavimo šaltinis. Lietuvių ir anglų kalbomis pateikiama bei kasmet atnaujinama ilgo laikotarpio nacionalinė statistinė informacija apie nusikalstamumą (kai kurie rodikliai nuo 1931 m.). Išsaugomi ir vartotojams pasiekiami 34 statistinių ataskaitų, kurias reguliariai teikia 4 institucijos, originalai.
- ✓ **Kriminologinė literatūra.** Pateikiami įvairūs kriminologinio pobūdžio tekstai: kriminologinė bibliografinė rodyklė (78 psl.), mokslinės publikacijos, disertacijų santraukos, konferencijose ir seminaruose padarytų pranešimų medžiaga, nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos, nepilnamečių justicijos reformos informacija, aktualiausi teisės aktai bei kita informacija.
- ✓ **Renginiai.** Pateikiama informacija apie būsimus ir buvusius renginius, susijusius su nusikalstamumo, jo prevencijos ir kontrolės problemomis (mokslinės konferencijos, jų programos–dienotvarkės, pranešimų ir priimtų nutarimų tekstai ir kt.).
- ✓ **Nuorodos.** Pateikiamas struktūrizuotas pagal tematiką sąrašas nuorodų į Lietuvos ir įvairių pasaulio šalių bei tarptautinių organizacijų interneto svetaines, aktualias kriminologiniam pažinimui. Iš viso – apie 16 puslapių.

Išvados:

- **Tyrimo dalyko - kriminologinės informacijos - turinio neapibrėžtumas bei daugiastrukūriškumas yra šios informacijos savybė ir kartu NKIS modelio problema.**

- **Užsienio kriminalinės justicijos struktūrų informacinės sistemos ir kriminologinio pobūdžio interneto svetainės pasižymi turinio kompleksiskumu bei daugiaplaniu funkcionalumu, išplečia kriminologinio pažinimo subjektų galimybes.**
- **Informacinių sistemų turinys bei jų funkcinės galimybės daro esminę įtaką kriminologinės tikrovės pažinimo pobūdžiui ir rezultatams.**
- **Kriminologinio pažinimo subjektų informacinio aprūpinimo būklė Lietuvoje yra kritiška, sąlygojanti esmines kriminologines teorines ir praktines problemas:**
 - latentinio nusikalstamumo įvertinimo;
 - nusikaltimus įtakojančių faktorių analizės;
 - nusikaltimus padariusių asmenų, nukentėjusiųjų ir jų santykio analizės;
 - nusikaltimais padarytos žalos įvertinimo ir jos atlyginimo;
 - baudžiamojo įstatymo veikimo;
 - kriminalinės justicijos resursų bei pajėgumų analizės ir kt.
- **Šių problemų sprendimą riboja realios institucijos, atsakingos už jos kūrimą, galimybės. Tai yra viena iš didžiausių NKIS modelio problemų.**
- **Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelis turi atitikti ne tik Lietuvos socialines, teisine, institucines, informacines, finansines ir kitas realijas, bet ir konkrečios institucijos, atsakingos už šios informacinės sistemos sukūrimą, esamas ar netolimoje ateityje tikėtinas galimybes.**
- **Realumo principas Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelį iš "svajonių" paverčia į realų, išskiria jį iš anksčiau kurtų analogiškų informacinių sistemų projektų, sudaro prielaidas NKIS modelio ne tik teoriniam, bet ir praktiniam reikšmingumui.**
- **Informacinės sistemos vartotojų, jos turinio ir funkcijų sampratos pasirinktinis, vertybinis pobūdis sąlygoja NKIS modelio nevienareikšmiškumo problemą.**
- **Kompleksinė faktinė statistinė informacija - kriminologinės informacijos objektyvumo sąlyga bei informacinės sistemos teorinio**

daugiamatiškumo garantas - būtinas, svarbiausias Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos elementas.

- NKIS, veikianti internete lietuvių ir anglų kalbomis, teisėsaugos ir kitų institucijų daromas kriminologinio pobūdžio statistines ataskaitas "perkėlė" iš popierinės būsenos stalčiuose, lentynose ir kitur į elektroninę formą internete, tuo sudarydama patogias galimybes visiems kriminologinio pažinimo subjektams pasiekti didžiulius kiekius dalinai kompleksinės Lietuvos kriminologinės statistinės informacijos, pasižyminčios plačiu erdvės ir laiko diapazonu.
- NKIS funkcinės galybės - statistinio rodiklio pasiskirstymo vaizdavimas žemėlapyje, rodiklio kitimo laike vaizdavimas linijine diagrama ir kt. - sudaro sąlygas operatyviam kriminogeninės situacijos įvertinimui, remiantis oficialiais statistinių ataskaitų duomenimis.
- Informacinė sistema, sukurta remiantis realumo principu pagrįstu NKIS modeliu, nespėndžia Lietuvos institucijose esančios kriminologinės informacijos turinio problemų ir yra nuo jų priklausoma.

Integruota kriminologinių informacinių problemų analizė, jų sprendimo sintezė suformuluojant pagrindinius informacinės sistemos principus bei konkretų modelį, paremtą kriminologinio pažinimo subjektų poreikiais, pasauline patirtimi bei Lietuvos ypatybėmis, sudarė sąlygas sukurti naują moderniomis ir perspektyviomis technologijomis pagrįstą Nacionalinę kriminologinę informacinę sistemą.

Siūlymai.

Egzistuojantis teisinis Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos funkcionavimo pagrindas¹⁴ yra nepakankamas. Turi būti paruoštas ir priimtas Lietuvos Respublikos Seimo ar Vyriausybės nutarimas, apibrėžiantis NKIS paskirtį, funkcijas, reglamentuojantis teisinius, procedūrinius, informacinius, finansinius ir kitus NKIS funkcionavimo aspektus.

¹⁴ 1998 m. lapkričio 19 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1347 "Dėl bendradarbiavimo su Jungtinių Tautų nusikaltimų prevencijos ir baudžiamosios justicijos komisija" // Valstybės žinios. 1998. Nr. 103-2842.

Autoriaus nuomone, artimiausios, minimaliai būtinos NKIS vystymo kryptys, yra:

- Kasmetinis kriminogeninės situacijos Lietuvoje įvertinimas, išvadų ir pasiūlymų pateikimas, remiantis NKIS informacija. Rezultatai pateikiami Lietuvos Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei, teisėsaugos institucijoms bei visuomenei;
- Nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės teorinės bei praktinės informacijos pateikimas NKIS;
- NKIS komponento ASIS kompiuterinės programinės įrangos modifikavimas taip, kad būtų galima adekvačiai vaizduoti statistinių rodiklių pasiskirstymą žemėlapyje, pasikeitus Lietuvos teritorijos administraciniams vienetams ar jų riboms;
- Informacijos paieškos galimybių įdiegimas Nacionalinėje kriminologinėje informacinėje sistemoje.

Būtina kriminologiniu aspektu revizuoti Lietuvos institucijose veikiančių informacinių sistemų turinį, daromų statistinių ataskaitų formas. Reikia iširti, kiek jų turinys tenkina duomenų kompleksiskumo, būtinumo, tikslingumo ir kitus reikalavimus. Tyrimo rezultatų pagrindu būtina atitinkamai pakoreguoti informacines sistemas ir statistines ataskaitas, sukurti naujas statistinių ataskaitų formas, tenkinančias svarbiausias kriminologinio pažinimo reikmes.

Kiekvienoje statistinėje ataskaitoje turėtų būti nurodytas teisės aktas, kuriuo remiantis daroma ši ataskaita, ataskaitos periodiškumas ir pateikimo terminai. NKIS turėtų pateikti atitinkamus teisės aktus bei teisės aktus, reglamentuojančius šių duomenų rinkimo teisinius, metodologinius ir kitus aspektus. Šių teisės aktų informacija įgalintų vartotoją teisingai interpretuoti ataskaitų turinį.

Informatikos ir ryšių departamento prie VRM informacinei sistemai bei kitoms institucijų duomenų bazėms, kurių informacija yra aktuali kriminologinio pažinimo subjektams, reikia sukurti teises, organizacines bei technologines sąlygas, įgalinančias nutolusius vartotojus *on line* režimu gauti statistinę informaciją pagal jų pasirinktus kriterijus. Dėl to kriminologinės analizės pagrindas būtų perkeltas iš santykinai siauro statistinių ataskaitų pjūvių diapazono į plačią bet kokių galimų statistinių rinkinių erdvę.

Kriminalinės justicijos institucijų ir jų padalinių aptarnaujamos teritorijos turi atitikti Lietuvos teritorijos administracinių vienetų ribas. Tai yra būtina

kriminologinių statistinių duomenų, atitinkančių kiekvieną teritorinį vienetą, kompleksiško sąlyga. Tam reikia išspręsti atitinkamas juridines, organizacines ir kitas problemas.

Turi būti reguliariai atliekami gyventojų viktimologiniai tyrimai pagal Lietuvos ypatybes atitinkančią metodiką nusikalstamumo būklės, struktūros, dinamikos, nusikaltimais padarytos žalos bei atskirų nusikaltimų rūšių įvertinimo ir kitais tikslais.

Strateginis kriminologinio pažinimo subjektų informacinio aprūpinimo tikslas turėtų būti informacinių sistemų reforma teisėsaugos institucijose, disponuojančiose didžiąja dalimi kriminologinio pobūdžio informacijos. Būtina sukurti prokuratūros, teismų, pataisos įstaigų informacines sistemas:

- suderintas tarpusavyje bei su Informatikos ir ryšių departamento prie VRM informacinė sistema;
- turinčias duomenų pasikeitimo galimybes;
- pagrįstas reliacinių duomenų bazių įrašais apie įvairių kategorijų asmenis, įvykius ir daiktus;
- įgalinančias nusikaltimą padariusio asmens ir nukentėjusiojo ypatybių analizę, jų tarpusavio santykio bei santykio su visuomene analizę, faktorių, turinčių įtakos nusikaltimų padarymui, jų kompleksų bei poveikio analizę, kriminalinės justicijos bei baudžiamojo įstatymo veikimo statistinę analizę ir kt.

MODEL OF THE NATIONAL CRIMINOLOGICAL INFORMATION SYSTEM

Summary of the doctoral thesis

The supply of information is the condition of success of any activity and the cognition of criminological reality as well.

Two similar researches have been carried out in Lithuania. The first one is dedicated to improvement of the national criminological data bank. The second one is dedicated to the analysis of the information system of the Centre for Crime Prevention in Lithuania and to the definition of demands for the system. No results of the researches have been put into practice. The first research did not take into account what institution would be responsible for the creation of the national criminological data bank, what resources are necessary and if it can be expected that the resources will be allocated, what the reality of insufficiency of criminological information in Lithuania is. The second research did not see its goal to determine the data stored in the information system and the functions of the system.

The scientific problem is that the existing models of criminal justice and other information systems are not sufficient theoretical bases for the creation of the National criminological information system (NCIS) in Lithuania. NCIS model corresponding to the specific features of complex of legal, institutional and informational reality in Lithuania is necessary. The dissertation is dedicated to the solution of the problem. The basic questions of the research are - what the content, structure and functions of the NCIS must be like. The goal of the research is to construct and to reason the model of NCIS based on modern world information systems of criminological character and on specific features of Lithuania.

The object of the research is the model of NCIS, its problems and specific features, provision with information for subjects of criminological cognition.

Scientific novelty and theoretical significance of the thesis is in the fact that:

- ◆ it is the first to analyse the problem of NCIS creation on the basis of criminological information realities in Lithuania, the available resources of the concrete institution responsible for NCIS creation, and the specific features of NCIS users;

- ◆ the dissertation expands the concept of the requirements for NCIS information;
- ◆ new NCIS principles have been formulated;
- ◆ a new alternative NCIS model has been constructed and theoretically based, functioning of its components in a particular institution has been empirically tested.

The first chapter deals with the specific features of criminological information concept. It is necessary to analyse the concept of criminological information in order to determine the contents, limits and structure of the subject under research.

The second chapter analyses the contents and functions of information systems of criminological character existing in foreign countries and international organisations. The analysis of over 300 short descriptions of criminal justice information systems (intended for law enforcement, prosecution, courts, corrections, etc) of 23 countries has been carried out. The contents and functions of over 20 international, national and other web sites (those which the author finds the most significant for the problems of NCIS model) have been studied.

The third chapter is dedicated to the analysis of the state and problems of informational provision for criminological cognition subjects in Lithuania. It investigates the problems, functions and contents of criminological information in information systems and statistical reports of Lithuanian institutions.

The fourth chapter formulates the principles of NCIS, determines the purpose, users, contents, structure and functions of the system, surveys the state of implementation of NCIS model, and evaluates the possibilities of using NCIS.

The essential components of NCIS model have been introduced into the web site of the Centre for Crime Prevention in Lithuania (www.nplc.lt/english/index.html). NCIS is functioning in Lithuanian and English (but not everything in English). Thanks to this information system a big amount of statistical and other information of criminological character has become accessible for all people around the world.

The author suggests ways of improving informational provision for criminological cognition in Lithuania.

Autoriaus mokslo straipsniai disertacijos tema

- 1) Kiškis A. Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelio problemos // Jurisprudencija, 2001, t. 20(12); p. 99-106.
- 2) Kiškis A. Baudžiamųjų bylų kėlimo Lietuvoje bendrosios tendencijos // Jurisprudencija, 2000, t. 16(8); p. 73-86.
- 3) Kiškis A. Įvykių registracija Lietuvos teisėsaugos sistemoje // Jurisprudencija, 1999, t. 13(5), p. 137-141.

Kitos publikacijos:

- 4) Kiškis A. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinė sistema // Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos viešosios policijos Prevencijos tarnybos ir Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro Informacinis leidinys Nr. 2. Vilnius, 2000, p. 59-64.
- 5) Čiukšys D., Kiškis A., Mitašiūnas A., Ragaišis S. Integruota nusikalstamumo prevencijos informacinė sistema // Integruotos projektavimo ir gamybos sistemos. Konferencijos, įvykusios 1999 06 10 Kauno technologijos universitete, pranešimų medžiaga. Kaunas, "Technologija", 1999, p. 65-72.
- 6) Kiškis A. Bausmių skyrimo nuostatų formalizavimo problemos // Justitia. 1998. Nr. 3. p. 18-21.